

I nterferenciák

Színkép

Részletek

Óriási, mindent elnyelő, vizsgáztató, megbéklyózó, szomorító, fosztogató, kitüntető, ajándékozó, szabadító, kiemelő, bedurvuló, gémberítő, olvasztó, puhító, szigorító, néma, éles hangú, önmagát állandóan fokozó, majd lefokozó, kioldó, pikkelyszerű, végső soron: csupa ellentmondásban lüktető *fehértérség*.

Ez az összetett, konfliktusteli realitás font körül, emlékezetem első pillanatától kezdve, és ez maradt meg bennem, természetesen nem ilyen sorrendben. A jelzőket is úgy soroltam fel, ahogyan ösztönszerűen kifordultak belőlem: semmilyen rendszert nem tartva szem előtt, nem is létezik.

Lévén, hogy – apai nagyanyám bejegyzése szerint – 1937. december 30-án jöttem a világra a bánsági Magyarittabén, anyai nagyszüleim házában a Béga utcán, mások szerint egy nappal később, hogy aztán meg is fiatalítsanak egy esztendővel, a következő év első napján jegyezték be a születési anyakönyvbe. Mindez voltaképpen teljesen lényegtelen, egy azonban bizonyos: arra a téli fehérségre sehogy sem *emlékezhetem*, tehát ebben az összefüggésben nem is hivatkozhatok rá.

Az azt követő téltre vonatkozóan már igen, hisz – bizonyos szaktekintélyek szerint – egyévesen már fogékonnyá válhat a formálódó agy. Az én igazi problémám abban leledzik, hogy *erre* a fehérségre én nem emlékezem, hanem újraérzem. Újból át- meg átélem. Mint amikor egy illat, vagy szag a semmiből előjön, de nem tudod se megnevezni, se *tárgyasítani*, hisz az illat/szag sehová nem visz, nem utal semmire. Megjelenik, aztán szertefoszlik. Szellemszerűen viselkedik. (Vagy inkább lélekszerűen, ahogyan a francia *l'esprit* sugallja?)

24 Ez a fehérségélmény se úgy jelentkezik bennem, mint valami *déjà vu*. Mert ez a jelenség nem *látott*, vagy: már egyszer (többször is?) látott. Arra

már van valami magyarázatom, hogy a szürkétől miért jelentkezik bennem ma is páni félelem, hisz egészen kicsi gyermekként, amikor a tanyai magányomban betegen feküdtem a nagyszobában, lázálmaimban számtalanszor (állandóan) visszatérő jelenség volt az ijesztő, sőt kimondottan rémes szürke, meghatározhatatlan állagú *tömegnek* a halálosan nyomasztó jelenléte, forgataga, nyomása, szinte fojtogatása.

Nos, ami öröm létezik egész lényemben, amit emlékeim „bonctanában” nevezhetnénk örökölt, de csak nagyon ritkán megjelenő lélektani tényezőnek, az bizony a fehérség.

Ha visszavezetem ezt az örökséget az előbbi meghatározási kísérletnél megfoghatóbb, konkrétabb kategóriába, tehát a nyilvánvaló *emlék* keretébe, akkor a tanyánkat körülvevő makulátlan fehérségű téli tájban lelem igazán otthon magamat. Azért hangsúlyozom, hogy makulátlan, mert ebben nincs egyetlen tárgy, egyetlen arc, közeli tar fa, vagy távoli tanya körvonala. Semmi, de semmi, ami megtöri, gazdagítja, vagy lefokozza magát az élményt, a jelenséget.

Csak a határtalan, végtelen fehérség, ami egybeolvasztja a tájat az éggel.

Életem folyamán valahogy mindig ebből a fehérségből indultam, léptem ki, szabadultam el, sikeresen, vagy sikertelenül, de ebből az is lehetséges, hogy maga a fehérség lódított ki magából olykor, ha valami fontos, kivételes dolog történt, illetve, hogy ilyen történjék velem.

A *fehér* fentebb felsorolt képi meghatározásainak kísérleti jellegük abból adódik, hogy a színt, mint élményt önmagában nem ismerik el formának. Akkor nyer alakot, ha be van illesztve, határolva, tehát csak amikor már applikált, felhasznált, igénybe vett, *konsumált*. De ha vele szembe állítom a *feketét*, mert a második tényező életem, pontosabban: értelmi világom kialakulásának kezdetétől épp a *fekete*, hisz *mindenki* fekete ruhában járt – akkor is fekete volt a ruha, a kelme, amikor már a felismerhetetlenségig kifakult, szétrojtólódott, elnyűtt. Az estébe simuló fák, a nyögve homorító nagyréti mezők, a soha teljesen fel (meg) nem ismerhető csobogva folyó, vagy mozdulatlan, mélységüket meg nem mutató, lesben fekvő vizek. Az utóbbiakból több is volt: kora gyerekkoromból én több ilyenre *emlékezem*. A rét ágyékaiban meg-megjelenő kicsinyke, de néhol meg egész nagy kiterjedésű, csak ideiglenes életű *tavak* is s a mindezt egybeölelő, csillagaival, holdfénnel együtt is vészesen *bezáruló* éjszakák állandóan feketébe sötétültek.

Érdekes módon én néha világos nappal is feketének láttam őket. Egész pontosan: nem fekete színben, hanem feketének *tudtam* a világnak itt említett tartozékait. Apám talán azért volt velem elnézőbb, mint bátyáimmal szemben, mert az időnként rámtörő páni félelem és dadogva elmondott látomásaim mögött ha nem is a hibbantságot, de valami megmagyarázhatatlan különlegességet vél felfedezni, amit nem szabad, nem is lehet fizikai fenytéssel elhárítani. Szóval: bolondnak nem tartott, de hogy valami ismeretlen

áramok járják át lényemet, amelyeket jobb nem firtatni, nos, erre csak később jöttem rá.

Így talán érthető az is, miért volt meddő minden pikturális kísérletem a többéves képzőművészeti edukációm alatt, de előtte és utána is.

Hogy elejét vegyem egy számomra rendkívül elmarasztaló félreértésnek: nem vagyok daltonista, csak sohase tudtam a színeket teljes spektrumukban elfogadni, jöllehet volt egy kolorisztikus fázisom a hatvanas évek derekán, amikor a topolyai művésztelepen egyszerre megnyílt előttem a meglátásnak egy másik síkja is: élni kezdett a színek egy részlete. Ez az érzés/látás, vagy látás/érzés külön nem választható szíami ikerfogalma több tevékenységemet is tovább osztotta, aminek eredményeként sohase volt elegendő, amit megtapasztaltam, állandóan újabbnál újabb kérdésekre kerestem az egyértelmű választ.

És álmatlan éjszakáimon állandóan ide ékelődik be – nem túlságosan zavaró módon – L. Goldmann néhány gondolata *A rejtőző Isten*ből, amikor – többek között – azt állítja, hogy az irodalom, művészet, bölcsészet és nagy részben a hitgyakorlat voltaképpen az *Igék* sorozata, beszédforma a más emberi lényekkel való kommunikációban, de talán az eljövendő nemzedékeket, az Istent, az imaginárius olvasót is megcélozza. Fentebbi taglalásának végezeteként kimondja, hogy eme *kiválasztott tartalmú kommunikációnak* lényege egyértelműen a *világlátomás*.

Hát igen: maga a színek is látomás.

Még akkor is az, ha kivételezettként tudományos alapokra helyezkedhet.

Nos, ennek az egész, kilátástalan eszmefuttatásomnak egyetlen üzenetanyaga maga a tudat, hogy hetven hiábavaló, látomásokban kisiklott, megfenneklett évet éltem le. És soha ennyire – mint éppen most – nem hittem, hogy a Teremtő valóban *rejtőzik*.

Úgy értem: mindenben rejtőzik.

Benne van.

Az efféle kudarcokban is, mint amilyen az én életem.

S ezt őszinte derűvel fogadom el.

Kudarc

Emlékeim egyre széthullóbb tömegében állandóan kutatom azt a hasonló *valamit*, amivel ezt meg tudnám közelíteni, amelynek segítségével valahogyan körülírhatnám.

Sajnos, nem megy.

Mert ez a *féhér* időben és a végtelen térben folyamatosan, egyre mélyebben, átfogóbban, általánosabban magába vesz, teljesen beburkol.

Lefokoz anélkül, hogy bántana.

Már fizikai adottságaimra se gondolok, pontosabban arra, hogy valaha milyen kinézésű voltam.

Nem sarkall semmi arra, hogy saját fizikai tulajdonságaimat számba vegyem, mert a fehérségnek sincsenek méretei, tulajdonságai, a név szerinti megjelölése még a képlékenységi kategóriájába se viszi át. Ebben az elemi állapotában még minden teljesen kedélytelen, szinte a semmivel egyenlő körülmények között folyik, történik, és hiába keresek az egyre nehezebben hordozható, csak szaporuló és értéktelenné váló, sehova sem illő emlékeim bugyrában valami hasonlót – nem sikerül.

Pedig csak úgy tudnám (?) szavakkal beközelíteni ezt a fehérséget, valamelyest esetleg körül is írni, ha eszközöm lehetne erre.

Próbálkozom azzal az élménnyel, amikor óceánjárón utaztam, és egyetlen délután, a szieszta idején, tartósabban magamra maradhattam. Előbb a hajó tatján, majd a hajó vágta barázdák zavaró hatása miatt előbbre mentem, a kajüttetőre, illetve a deckre. Itt se éreztem magam *kirajzásra* készen, hát előbbre mentem, és az olajsima vizet a hajó foxablakától, majd a horgonykamra feletti ékszerű felületről vizsgáltam. Tágra nyílt szemmel és lélekkel fogtam be a végtelen messzeséget, átadva magamat így az elem tárul *térnek*, minden érzékszervemmel beleolvadva, már nem is csak a tekintetemmel, hanem teljes lényemmel váltam a vélt végtelenség alaktalan részévé.

De vajon válhattam-e?

A talpam alatt keményen dolgozó hajtóművek zsigereimig, szabadulni vágyó tudatom mélyéig közvetített állandó zakatolása egyszerűen meggátolta a teljes *széthullásom* folyamatát.

Pedig hát a láthatáron sehol egy hajó, távoli partszakasz.

Itt még madarak se kísérték a hajót, de ez az élmény meg se közelítette azt (ezt) a *fehérséget*, amelyből örökké kiindultam, amelyben többször is megsemmisültem, de soha el nem veszttem, csak mozdultam, helyet és *alakzatot* változtattam.

Abban az időben, amelyre másként nem is *emlékezem*.

Nos, itt a bökkenő második része: az idő.

Abban az időben.

De melyik időben?

Kinek az idejében?

A szüleimében?

A saját életem legelső szakában?

Vagy a *közös* időben, ha egyáltalán létezik ilyesmi?

S ha valóban (egyetemes) idő nem is létezik, akkor az itt fel-felbuggyanó gondolatok, gondolategységek se állhatnak időrendbe.

Most (nagyon régen), hogy mindketten végleg távoztak (anyám előbb, majd apám is), kénytelen vagyok idejegyezni: minden ember halálával bekövetkezik a világ vége.

Semmi, de az ég adta világon semmi szükség nincs további kutatásokra, elmélkedésre, bölcselkedésre: mi, akik még *itt* vagyunk, már mások idejét is elhasználtuk, a magunkét pedig – hasonlóképp – mások (lemenőink) használják. Következésképp – az én hajóm, a Rovenska, amely a legénység mellett csak igen kevés utasnak tud helyet biztosítani rövidebb-hosszabb útszakaszra – most (akkor) egy genovai hajózási vállalat szolgálatában, valójában még mindig ott úszik dübörgő motorjai teljes erőbevetésével Dakartól nyugat-északnyugat irányba, de még ma se érte el Porto Novót, mert még a Santo Antão-sziget partjai sem sejlenek fel a láthatáron.

São Tiago, a szigetország fővárosával, Praiával pedig még nagyon messze van. Ám, hasson ez akár a metafizika *elmélete* szerint is, de számomra az igazság az, hogy még ebben a pillanatban is, amikor e sorokat jegyzem, amikor még tart az utazás, nagyon távol vannak a Zöld-foki-szigetek.

Mint ahogyan én is a fehértől.

Mert az akkori (mostani) meditációm s az azt követni hivatott születés utáni emésztve teremtő *fehér* önkívület, a már említett – érzékeimet megzavaró – remegés dacára, már csak azért se lehetett eredményes, mert sem az óceán, sem a láthatatlan horizonttal egybeolvadó ég nem (volt) fehér.

Egy nagy, állandóan ismétlődő, vagy inkább: tartós maszatfolt volt az egész látható, szemmel-lélekkel befogható világ, ami azonban arra tett jó szolgálatot, hogy ezt a torzieszmét – egy kevés időre – helyére tegyem magamban. Én már rég nem tartozom a fehérséghez, a világ szenny-ömlényében fetrengek, amiben ma csak már úgy tudok eligazodni, hogy – nagyobb tétek esetében – állandóan ismétlem: *Credo, quia absurdum!* S hogy ezt meg is erősítsem, újraveszem René Guénon szavait: „*A lény, aki elérte ezt az »elsődleges állapotot«, csak emberi egyén még, nincs egyetlen tényleges egyénfeletti állapot birtokában se; és mégis ettől kezdve mentes az időtől, a dolgok látszólagos folytonossága számára egyidejűséggé alakult át; öntudatosan egy olyan képességgel rendelkezik, ami ismeretlen a közönséges ember számára, és amit »az örökkévalóság megérzésének« nevezhetnénk.*”

Ma sem segít, mert úgyse hiszi el senki, hogy amíg Praia egyik parti kocsmája előtt ültem és hallgattam hű és bölcs kísérm, Vasco Araujo (még egy furcsaság: emlékezetemből máig nem hullott ki a neve!), *A Semana* szerkesztőjének szavait – közben lassan, kortyonként ittuk a jól behűtött portugál *cerveját* (ide szinte minden portéka Portugáliából érkezik!) –, melyek szerint a Zöld-foki-szigetek valaha paradicsomi látványt nyújtottak. Ez az éden mindaddig létezett is, amíg a rabszolgaszállításra szolgáló hajók gyártásához alkalmas faállományt teljesen ki nem irtották a tíz nagyobb és öt kisebb szigeten. Szó szerint letarolták, halálra ítélték a földi mennyországnak ezt a kis szórványát.

Valóban nem segít e kérdés (tétel?) taglalásának elfogadására az a tény, hogy én ezeket az erőket, ezt a dús növényzetet újra láttam, láttam azt a

paradicsomi csodát buján terpeszkedni nem csak itt, egész föl, a Pico de Antonio csúcsáig, de később a többi környékbeli szigeten is: Maion, Boa Vistán, Salon, São Nicolaun...

Ezek az emlékek-nem-emlékek ilyen nemű megnyilvánulása, illetve *látása* nem eredhet(ett) semmiféle filmes vagy olvasott anyagokból, mert minden addig (eddig) látott, megélt, magamba fogadott képi, tárgyi meghatározásoktól, tapasztalatoktól merőben eltértek.

Ezek az erdők, ez a növényzet, ez az ég és az éjjelek – számomra kifordult – máshol megjelenő csillagképek, még a Hold állása – teljesen más volt. (Egy januári éjszaka Conakry elővárosában, Justin Morel Junior épp csak hogy befejezett házának tornácán üldögélve a Holdra mutattam, és élcelődve megkérdeztem a fiatal zenetudort: – *Áruld el, miért fordítottátok felfelé?* Mert az újhold úgy nézett ki, mint egy gömbölyű, üres borospohár: felfelé *nyílt, tátotta száját.*)

És most itt – kevés kivétellel – minden kifakult, holt, lávaszürke.

Még csak panasz se, hogy hét éve egyetlen cseppnyi eső nem hullott a szigetvilágra...

Pedig amerre nézel, mindenhol víz, víz, víz.

Akkor – valahonnan emlékezetem mélyéről – egyszerre előbuggyant Michel Butor (családneve magyarul: bölömbika) csodálatos könyve, melynek inkább a címe, mint a mögötte zuhogó irodalmi (kísérlet)áradat jelentette a *zavaró* körülményt, mert a *Percenként 6 810 000 liter víz*, amelyet még 1965-ben írt, de nekem csak 1968 telén küldte el párizsi barátom, Jean-Cléaude Peltiér. A Magyar Műhelyeseknél ismerkedtem meg vele 1968. szeptember derekán-végén. Emlékszem, az éji, vagy már inkább reggeli órákban – feleségével, Mireillel – ő is kijött velünk a Gare de l'Est-re bevárni a Pozsonyból érkező Cselényi Lacit. Persze szusszanásnyi időt se hagytunk neki, ő pedig – minden fáradtsága ellenére – részletesen beszámolt a csehszlovákiai eseményekről, amelyek akkorra már alaposan *begorombultak*.

Tehát *Percenként 6 810 000 liter víz*, amely ősi, óriási nekilendülésében már a bukógerinc alatt (néhol) olyan ötven-hatvan méterre kezd permetezőzönné válni. (Épp ma kaptam régi, a hetvenes évek elején az Újvidéki Rádiót elhagyva Kanadában otthont lelő cimborámtól, Jámor Lacitól egy képeslapot – POWERFUL CASCADE – ezen még döbbenetesebb az őselem hatalmának kimerevített látványa.)

A Niagara jelent meg Butor rég olvasott szövege mögül, és állandóan visszhangzott bennem Vasco Araujo megjegyzése: *Hét éve egy cseppnyi eső nem esett.*

A két (?) tény annyiszor fedte le egymást, hogy már talán a negyedik sörnél értettem meg az újabb adatot, amely tragikumában nem volt kevésbé telített, mint az előbbi, de a 6 810 000 liternyi vízőzön újra meg újra átcsapott fölöttem.

Szóval az ekkor 47 000 lelket számláló főváros, Praia fáit, de kevéske zöld területét is a drága pénzen sótlanított tengervízzel tartották életben. (Én – a figyelmeztetések ellenére – ittam ebből a sótlanított nedűből: nagyon is sós maradt!)

Lám, semmi sem segített akkor, 1983 decemberében, ma sem segít engem abban, hogy a fehér és fekete között ívelő színeképből, a szürkéből kevesebb jusson. Pedig a végtelenül kedves, ugyanannyira művelt és elokvens Aristides Pereira elnök haja is szikrázóan fehér volt. Vele később, 1984. március végén találkoztam a Clevelandben, március 26-án kiszenvedett Sékou Touré hazahozott *belsősegeinek* a sebtében felépített türbében való elhelyezésekor. (Már előző nap kezdett nyugtalankodni a lakosság egy része, hogy egy akkora emberhez túl kicsiny ez a koporsó, amelyekben az elhunytat a Nemzet Palotájában ravatalozták fel. Akkor kelt szárnyra a hír, hogy ide csupán belső szerveit hozták, mohamedán vallási szertartás szerint csak azokat helyezik a türbébe, magát a *romolhatatlan* testet majd bebalzsamozzák, és nyilván Mekkába viszik.)

Valami furcsa protokoll szerint a vad mangók alatti árnyékban elhelyezett székekre ültették a világ minden részéről idesereglett kondoleálókat. Így történt meg, hogy tőlem részsút ült Pereira elnök, közvetlen előttem pedig az idősebb George Bush, aki az USA alelnökeként jelent meg Conakryban. Magam se tudom, miért, de én – akaratom ellenére, talán a gyász groteszkségét kerülendő – azt kezdtem figyelni: a kínos, pokolian hosszan tartó szertartás idején ki hogyan viselkedik, mi történik vele, körülötte?

A legfurcsább esemény, amire emlékszem, az éppen előttem történt. A temetést követően a közvetlen közelünkbe vontatott mozsarakból az elhunyt lelki üdvösségére százegy lövést adtak le, amit a gyászoló vendégek többsége hamar megelégtelt és lelépett, de Bush elég soká bírta, ám ahányszor eldördült egy ágyú, nyilván az elnöki gépben megmosott, őszes, ritkuló haja a levegőbe emelkedett. Ezt észrevette Pereira elnök is, és egy visszafogott, cinkos mosollyal rám kacsintott.

A fekete öltönyében ő volt akkor nekem az egyetlen igazán fehér, biztonságos pont.

Ami mégis tartósan *kiféherlik* ebből a fejezetből, az a kicsinyke főváros és a szerteszóródott szigetek partjainál meghúzódó halászfalvak házainak szikrázó fehérsége, amely mindig a kis, vagy nagyobb, de sohasem égbe meredő – szerény templomoknál kezdődött. Nyilván a portugálok szolgálatában álló velencei felfedező, Alvise Camadosto (öt ünneplik itt a maguk módján lépten-nyomon) első dolga volt 1456-ban, hogy – sikerútja derekán, hálaként az Egek Urának – keresztet állítson partraszállása helyén.

Hogy mégis végleg ott (itt) maradtam, annak egyetlen magyarázata van, de ez is a mára már megmosolyogni való metafizikába torkol: azonkívül,

hogy állandóan szemem előtt van, látom azt a paradicsomi, darabokra osztott kicsi világot, együtt is élhetek a földkerekség legszebb népével. Soha annyi szép nőt, remek testalkatú férfit nem láttam egy helyen, mint ott (itt). Itt mindenki, vagy legalábbis a legtöbben csokoládészínűek, szegénységükben is befogadók, mosolyuk tiszta, széles, azonnal megosztják veled szinte egész életüket. A Dél-Amerikába vezető tengeri és légi útvonal első harmadán vagyunk. Itt még nincs jelen a braziliai *kandomblé* (köszönöm, Jorge Amado), de a nyugat-afrikai animista szertartások, rítusok (köszönöm, D. T. Niane) sem lelhetők fel. Az itteni, eredeti éneklés, az azt kísérő tánc viszont fergeteges és rendkívül kifejező. *Érted* akkor is, ha nem beszéled a portugál és az innen több ezer kilométerre élő bantu (!) nyelv keveredéséből kialakult, évszázadok alatt ide is elhozott kreol nyelvjárást, a sziget folklórját sem ismered.

Végül is kénytelen vagyok újra- vagy visszakérdezni: akkor hol is van itt az a *fehértég*, amit megpróbáltam mindenáron ez alkalommal is elérni, megidézni?

Szívesen zárom ezt a csodálatos „lidércálmomat” Alain szavaival: *„Az ember szenved és cselekszik, utánoz és feltalál. Úgy veszem, ahogy találom. És én így szeretem az embert, amint dolgozik, igazán kétségbe nem esik, és ahogy mondani szokás, hulláját vonszolja.”*

Megáll

Ahogy suhogva siklott a vasaló az idős, töpörödött asszony keze alatt, az orrom tele lett azzal a csodálatos illattal, amely pici gyerekkorom óta a tisztaságot jelentette számomra.

Észrevette, hogy elbűvölve nézem a vasalója alatt pazarul megnyilatkozó inget, és amikor meghimbálta a súlyos, sötét simítóeszközét, hogy felszítsa benne a paraszt, szinte suttogva, mintha nagy titkot árulna el, azt mondta:

– *Hát ezt is én ápolom már legalább öt esztendeje...*

Vajon mit jelentettek rövidke tájékoztatásában ezek a szavak: *ezt is...*?

Azt már tudtam régebről, hogy az idős nagynéni rengeteget dolgozik és nélkülözik, csak hogy...

Amikor a szaporán menetelő feledés mind többet, így az imént történt eseményeket, szavakat is kitörli emlékezetemből, még léteznek csodák. No, nem olyan igazi, hatalmas, eget rengető csodákra gondolok, csupán számomra válnak azokká. Így például egy apróság, amely akkor lepett meg, amikor néhány esztendővel ezelőtt feleségem rendszerezte kézirataimat, a „hagyatékot”, a régi, sehova be nem illő kéziratrészeket és levelezésem még megmaradt részét egy külön iratgyűjtőben helyezte el. Egy nagyon is apró rész-

letről volt (van) szó, ami azóta se hagy nyugton. Valahogy ehhez állandóan visszatérek. Beleront gondolataim nehezen, de egyenesbe tartott vonalába.

Szóval, a kézirattriage végén egy régi, sárgásbarna, a létező legközönsége-sebb, mára már néhainak tekinthető géppapírról (nyilván még az Ifjúság, majd a Képes Ifjúság mindentudó, csupa szív és a fiatal munkatársak támogatására mindig kész, empátiával teli gépíró- és titkárnőjétől, Reuter Verától kaphattam még az ötvenes-hatvanas években) újra meg újra átolvastam a megkezdett, de soha nem folytatott, tehát mindaddig befejezetlen vesszorokat:

*A képen mindig elindul valami,
A képen pedig már örökre meg is áll.
Talmi az élet kiszámíthatatlan sodra, bár
Néha toporog, majd vissza, az ősidőbe száll.
Vagy épp a kihunyó szándék szépségében – talmi...(?)*

Úgy vélem: azon töprengeni, hogy a sok, kallódó holmim közül vajon miért épp ez az árva cetli, illetve a töltőtollal rájegyzett verstöredék ragadta meg a figyelmemet, hisz a múltból sok talány köszönt ránk szinte napról napra, igen megkérdőjelezhető, hiábavaló dolog. Mégis, ami furcsa az egészben, hogy – bár semmi kétség: az én kezem írása áll előtttem –, se a versre, se az ezzel kapcsolatos részletekre, körülményekre nem emlékeztem. Se akkor, a véletlenszerű megjelenésekor, de máig se sikerült magamban *lezárom* keletkezését, létezését.

No, de van ez így, és ilyenkor el kell fogadni akár a csak ledermedt *peteként* (hisz még csak foetusnak se lehet nevezni!) élénk álló, lelkiismeretet próbára tevő, réges-rég cserbenhagyott kísérleteinket.

Ahogy iparkodom valahogy időben is helyére tenni a néhány soros kis szilánkot, egyszerre jelentkezik egy olyan megérzésem, hogy 1966–67-ből származhat. Akkor hetekig kínlódtam az Áfonyák című verses drámám első változata kezdetének megformálásával. Jóllehet e néhány sorocska – ilyen nagy időbeli távlatból ítélve – egyik szereplőm szájába se illik, de hangulatából, felépítési módjának felsejléséből, valamint az idő tájt közzétett verseimmel való *köszönőviszonya* alapján végre már nem csupán a gépírópapír színe, minősége segít behatárolni keletkezési idejét.

A félhomályban szinte világított.

Az apró, töpörödött asszony mozdulatai óvatosságukban is gyorsak voltak, de óvatosak is, ahogyan a vasalóval egy pontosan meghatározott rendszerben végigjárta a fehér ing egészét.

Szóval: világított.

Egy titkot már elárult nekem róla, de egyszerűen nem hagyott nyugton.

Sokáig (vagy csupán csak néhány percig?) töprengtem, hogyan is kérdezzem meg tőle, ami valóban felcsigázta érdeklődésemet. Végül úgy döntöttem, nem kérdezek semmit. Csupán átvettem az ő suttogásának beszéd szintjét, és megjegyeztem, hogy én még ilyen szép, patyolatfehér inget eddig soha életemben nem láttam.

Most is nagyon halkán válaszolt, de továbbra is úgy, hogy a munkáját egy pillanatra se szakítsa meg: *Ó, hát ez a doktor úré.*

A vasalt fehérnemű pedig egyre csak tornyosult a karosszéken.

Hallgattunk, s úgy váraкоztunk, hogy az asszonyka ezt az időt is kihasználja.

Közben teljesen beesteledett.

Ekkor végre megérkezett Ő.

Dobó Tihamér, vagy ahogyan itt ismerték: Cigonya.

Nagy volt a meglepetése: jó, hogy jöttem, de valójában mit is keresek itt?

A kicsi gangon lemosakodott, közben beszélgettünk, amíg az asszony, anyai nagynénje – aki anyja helyett anyja volt – bundáskenyeret készített vacsorára.

Kinn a gangon is vacsoráztunk mind a hárman úgy, hogy az asszony egy kissé hátrább húzta székét, és oldalra fordulva jelezte, hogy nincs szándékában zavarni a rövid félmondatokból összerakott *tárgyalásunkat*.

Közben bepillantottam a kicsi konyhába, ahonnan még mindig világított a *doktor úr* inge.

Később elmentünk egy kocsmába, ahol éjfélig iddogáltunk. Csak akkor és így sikerült rávennem, hogy másnap reggel utazzon velem Újvidékre.

Ez 1957 nyarán volt.

Úgy június vége felé.

A nyári vakáció idején slapaj voltam az Ifjúságnál, és a főszerkesztő, Borsos István leküldött a pótvizsgára bukott Dobó Tihamér után Kanizsára: jönne hozzá, az ő lakásába, majd ő biztosít neki mindent a felkészüléshez, nehogy ismét évre bukjon.

Így is lett.

Borsos István lehet, hogy az újságíráshoz semmit nem értett, pártfeladat-ként kapta a titulussal járó munkát. Szóval: a szakmához alig konyított valamicskét, de a szíve, az nagy volt. Hogy mikor is *nyílt* ekkorára, azt nem tudhatom, hisz Koncz István az Ifjúság belső munkatársaként 1954 nyarán Dobó képzőművészeti zsengeit csak nehezen tudta az állandóan gyanakvó főszerkesztőnél elfogadtatni. No, de mára már ez is lényegtelen, hisz már említettem, nem szakmai, hanem politikai főnöke volt a szerkesztőségnek.

Végre beugrott: az a verstöredék valójában 1968-ban született!

Dobó Tihamér-Cigonya, régi barátom, lakó-, majd osztálytársam is az újvidéki iparművészeti iskolában – két bukása után kénytelen volt Nišben befejezni tanulmányait, és amikor – többünk összehangolt kísérlete után se sikerült őt Újvidékre telepíteni, konokul tartotta magát ahhoz a döntéséhez, hogy Kanizsáról időről időre (ahogy a munka kívánta és kedve tartotta) eljön a tartományi fővárosba.

Ilyenkor hol itt, hol ott szállt meg.

Nálam-nálunk is nemegyszer.

Ilyenkor szédületes tempóban illusztrált, portrékat festett, egymás után készítette az irodalmi és más kiválóságok, illetve pénzes emberek arcképét, sűrűn egész famíliák portréját is megfestette, de a becsületesen, sokszor kínkeservesen megkeresett pénzét szinte azon nyomban elverte, majd váratlanul nyoma veszett.

Visszautazott Kanizsára.

Focizni.

De ekkor már főleg a *saját* kocsmai társaságában érezte igazán otthon magát.

Egy különös esetre emlékszem, amikor (1974 késő őszén?) egy este – olyan nyolc óra tájban – becsengetett hozzánk. Vállán a régtől ismert, maszatos sportzsák, fején egy színehagyott sísapka. Fiunk imádta a *szűrös bácsit*. (Egyébként Cigonya a borotválkozás említésekor mindig – én tudom! – olyan pofát vágott, mintha a fogát húznák.)

Amikor már előtte volt az ital, papírt, ceruzát kért, hogy megrajzolja fiunk portréját.

Közben a gyerek helytelenkedni, grimaszolni kezdett, amit egy idő után megelégteltem és rendreutasítottam. Erre Cigonya felháborodott, lehordott a sárga földig, majd visszautasítva a már feltálalt vacsorát, távozóban kijelentette, hogy ide ő soha többé be nem teszi a lábát, mert nemcsak a gyereket sértettem meg, hanem őt személyesen is!

Később a kanizsai írótábor idején – jóllehet viselkedéséért soha nem kért bocsánatot, ilyesmire ő képtelen volt –, megígérte, hogy csak megfesti gyerekem portréját.

Kettejük között létezett egy furcsa kapcsolat. Ahogy már említettem is, a fiam szó szerint imádta a *szűrös bácsit*, Cigonya pedig egy alkalommal megmutatta nekem egy kamaszkori fényképét, közben éles tekintetével csak odavilantott a fiamra, akinek már akkor sűrű kékesfekete haja, vastag, felfelé ívelő szemöldöke és dús, baloldalt egy kicsit bánatosan lefelé záródó ajka volt.

Fiamban nyilván valamelyest gyerekkori önmagát látta.

Későbbi találkozásaink alkalmával is – miközben pénzt kért egy-két italra – csupán felőle érdeklődött.

Válaszomban soha nem emlékeztettem adott ígéretére.

Első párizsi utamról visszatérve – egy közös ebéd elfogyasztása után – megmutattam neki egy nagy, vaskos kiadványt Bernard Buffet-ről, mindkettőnk kedvencéről, amely voltaképpen egy tudományos alapossággal összeállított monográfia volt. Nagy Pál, a párizsi Magyar Műhely főszerkesztője segítségével jutottam hozzá. A modern festészet fenegyereke iránti közös vonzalmunk valójában akkor kezdett kialakulni, amikor még a hatvanas évek elején kezünkbe került Buffet a *Könyökére támaszkodó ember* című alkotásának reprodukciója, tehát az a mű, amelyet talán a legtöbbször közöltek és írtak róla, mint az egzisztencializmus képzőművészeti kifejezésének mintapéldájáról. Mindez lényegtelen lenne, ha nem vettem volna tudomásul: Cigonya az említett reprodukció vizsgálata közben nyugtázott magában legalább egy tényt. Nevezetesen: az ember magánya végleges, gyógyíthatatlan, elkerülhetetlen. Erről soha többé nem esett közöttünk szó, azt sem említettem meg neki, hogy a fájdalmas, szerintem már inkább tragikus revelációt jelentő mű még 1947-ben keletkezett. Végso soron nem csak hozzá szólt Buffet, magam is rádöbbsentem arra, hogy a kép az általános kilátástalanságot, a világtól való teljes elidegenülést fogalmazta meg. (Jut eszembe: Major Nándor egy alkalommal ezt a kérdést – Kolumbuszként – úgy állította talpra, hogy visszakérdezett: Vajon az ember idegenedett el a társadalomtól, vagy a társadalom tette ezt vele? Most, amikor a múlt század negyvenes-ötvenes éveiben erre a jelenségre túl érzékeny tudósok figyelmeztetésén túl a globális elidegenülés legagresszívebb kifejeletében tántorgunk, sokan kész isteni adománynak „tarthatják” a kiválasztott, vagy kapott halált, hisz ezt a pokoljárást ők megelőzhatték.)

Visszatérve barátom, Cigonya ösztönös alkotói irányvételeihez, egy lényeges részletet kell kiemelnem: a színeket úgy használta leghatásosabban, legautentikusabban, amikor rajzosan szólaltatta meg őket. A darabokban lefutó rövid életében valójában az 1968-ban festett önarcképe volt és maradt számomra a legtokéletesebb, legnagyobb alkotása. Itt szembeállt és leszámolt önmagával, és egy próféta nyugalmával néz a körötte lapítva-röhögve araszoló képmutató világra. A megdöbbsentően egyenes, éles, kemény, végre határozott, hol zöldes, hol kékes kardvágásszerű kontúrokkal kimerevített viaszszínű Jézus-arcból ránk néző, vádló tekintet egyáltalán nem tűnik indulgensnek.

Többi, *útközben* keletkezett munkáiban a megrendelők ízlése nyomán kényszerűen kialakuló manír határait egyre ötletesebben, sőt néha kivételes sikerrel feszegette – dacosan bizonyítva: átverlek én benneteket, sose veszitek észre, hogy nem azt kaptátok, amit rendeltetek, vagy amit látni véltek. (Eme állításomhoz akár a csendéleteiben megjelenő kemény, szúrós formavégződések is tanúságtételre hívhatom: talán valaki virágot [is] lát egyiken-mási-

kon, de ha alaposabban szemügyre veszi, bizony ott talán épp egy számárkóró, esetleg száraz aszat lesi a támadás lehetőségének pillanatát.)

Így vonszolta magát a világ előtt, a világban, cinizmusa már rég kilépett a magatartásmodell bármely kategóriájából, egész lénye a vásznon, papírlapon, színeken túli, egy, az ő nevéen nevezett, élő szürrealizmusba zárult.

Továbbra is csak a rajzait ápolom magamban a legnagyobb csodálattal.

Mert a *fehér-feketében* utolérhetetlen volt és maradt.

Visszatérve azokhoz a nyugodt ebéd utáni órákhoz, amikor Cigonya remegő kézzel tartotta a Buffet-monográfiát, lapozta, nézte a száraz, szállkás, színeken nagyon fukar művek reprodukcióját – most emlékezetemben felrémlenek szavai: – *Tudod, Csif komám, a képen néha valami elindul, aztán a képen leragad. Megáll. Oda én már aztán soha többé nem térek vissza. Az a dolog megdöglött. Te ismersz: gyűlölöm a tetemrehívást.*

Életem folyamán többször is találkoztam ilyen megkezdett, de soha be nem fejezett munkáival. (Feleségem apai nagybátyjánál, a hálószobában is van egy ilyen soha be nem fejezett, de számomra igenis *élő* portré. A kis Marika arcképe.)

Utolsó találkozásunk alkalmával, közvetlenül dél-afrikai útja után megemlítettem neki: úgy érzem, hogy aki eddig a munkásságával foglalkozott, csak benyomásokról beszélt – tisztelet és főhajtás a néhány kivételnek! –, soha senki nem elemezte, fogta módszeres elemzés szakmai „ollójába” művészetét. Azt reméltem: talán beleegyeznek, hogy megkísérlem egy esztétikai mércéken alapuló tanulmány megírását legalább műveinek egy részéről (egyébként is a megrendelésre készült munkáiról nem beszélt, sűrűn egyetlen kézlegyintéssel háritotta el a témát), amire az ő válasza kb. annyi volt: – *Sz...k a mércékre. Mindenkinnek csak egy csomó sz..., röhej vagyok. Ha valaki mégis ír, önmagáról, nem ezekről a sz...król ír. Miféle esztétika? Ha véletlen mégis olyasmit csinálok, ami valahogy megfog, azt se tudom: mi lesz belőle. Ha lesz egyáltalán... Akkor minek az egész f...s? Ugyan, Csif komám, rajtam nincs fogás.*

Mint általában, akkor is nagyon, de nagyon csórók voltunk.

Valentényi Magda ott lakott az évek folytán a sínek közé szorult régi újvidéki vasutastelep egyik épületében, két építőanyag-raktár szomszédságában.

Cigonya egy kivételesen inséges napon tőle, a szintén textil szakos osztálytársnőtől kapta az örömdetes hírt, miszerint két vagon meszet kellene *kirámolni* az egyik közeli fatelepnél, és ezt a melót nagyon jól meg is fizetik.

– *Na, Csif komám, mit szólsz hozzá? Két vagon, mi az nekünk?*

Másnap, szombaton szereztünk (kaptunk) lapátot, hozzá is kezdtünk a munkához.

(Arra nagyon gyorsan rájöttünk, hogy ezt miért is nem vállalták el a sipik, főleg akkor, ha már olyan jól fizetik.)

Estére sikerült az egyik vagon kiüríteni, de a mészportól szemünk, szánk, tudónk úgy begyulladt, hogy alig találtunk haza a Jireček utcai albérletünkbe.

Reggelre magamra maradtam: Cigonya még kora hajnalban elszelelt, mert ha csak tehette, gátlás nélkül szabadult meg minden olyan feladattól, amelyben nem lelt akár egy cseppnyi élvezetet, amelyet nem tudott játékosan megoldani.

A munka befejezetlen maradt, a munkáltató pedig nemcsak hogy az egy vagonért járó gázsít nem fizette meg, de még kötbért is kilátásba helyezett.

Maradt ismét egy lelkemre szálló, hatalmas, néma, *önmagát lefokozó* fehérség.

A *fehér*nek még egy csodálatosan *kioldó* megnyilatkozására emlékszem.

Akkor már Cigonya, Oláh Jancsi és én a Telepen (Géri Károly utca 1.) laktunk. Az egyik napon, az utolsó óránkon, amelyik valamikor este hat óra után kezdődött, nagyon oda kellett volna figyelnünk a szigorú, minden apró részletet számon kérő Bačić professzor Donatellóról szóló előadására, de sehogyan se sikerült. Odakinn sűrűn havazott. A gyenge utcafényben már a túloldali épület is beleveszett a fehérségbe. Hiába figyelmeztetett bennünket a szigorú művészettörténész, hogy legalább ma, december 24-én e művész alkotásainak java részét illene eszünkbe vésni. Ha mást nem is, legalább azt, hogy bronzban oly tökélyel addig soha senki nem formálta meg a gyermeki arcot-testet.

(Ma ezek a szavak úgy visszhangoznak bennem, hogy itt, nálunk talán soha, senki úgy nem érzékelte a gyermeki lelket, ahogyan az arcára kivetül, mint Dobó Tihamér. A gyermekportrékat igazi, nagy szenvedéllyel rajzolta, festette. Egyszerűen *visszament* hozzájuk, játszani velük.)

Olyan fél nyolc tájt a zsinagógával szembeni megállónál kapaszkodtunk fel a villamosra, de a felerősödő szélben keletkezett hótorlaszok csak a kórházig hagyták elvergődni. Innen gyalog jutottunk el az albérleti lakásunkig. A zord háziasszony azonnal tudtunkra adta a feladatot: időben kell indulnunk, hogy az éjféli mise kezdetére odaérjünk. Mi is, együtt a családdal. Én azonnal közöltem vele, hogy – lévén kálomista – nem megyek. De Oláh és Cigonya nem lettek ilyen, vagy hasonló kifogást. Álmomból heves szóváltás ébresztett fel: Cigonya és a háziasszony között komoly nézeteltérés keletkezett. Ahogy a zűrzavarból kivettem, Dobó az egyébként is átázott gúnyjában és cipőjében ment el a jéghideg telepi templomba, ahol a mise idején lilára fagyott. Az előszobába érve ilyesmiket vágott a háziasszony arcába: – *Ha már ilyen*

nagy szentfazék, akkor hogy történhetett meg az, hogy a drágalátos vejő most nem a jégveremben, a telepi templomban imádkozott velünk, hanem a fegyházban ünnepli a kis Jézuska születését? Na? Miért? Mert lopott! Sikkasztott!

Másnap (ismét) költözködtünk.

A Búza tér közelében lévő kicsinyke szobába.

És itt csodálatos, makulátlan, meleg fény ölelt át bennünket.

Az éhség goromba támadásait, rohamait is puhító, karácsonyi fehér végtelen.

A *fehér* és *fekete* közötti életünknek sok közös részlete maradt meg örökre bennem. A baj velük az, hogy nem tudom eléggé hangosan mondani: felhasznált ember volt.

Egy nálunk tett látogatása alkalmával említettem Aca-Aleksandar Tišmanának (ha kigyalogolt a Heréskertben élő édesanyjához, rendszeresen átkanyarodott hozzánk is): – *Ismerek egy csodálatos embert, akinek élettörténete erősen rimel nagy sikerű könyved, AZ EMBER FELHASZNÁLÁSA* címével.

Cigonya, a fel- és elhasznált Ember!

Alkotásai, ahogyan ez általában történni szokott, képtelenek ettől megvédeni, vagy Őt reinkarnálni. Hogy ezt a tragikusan sommázó mondatomat igazoljam, felhívtam tudós barátomat, Bicskei Zoltánt, aki szinte mindent tud Dobóról, és ő megerősítette: elhunyt barátunk alkotásait soha senkinek nem sikerült katalogizálni, annyira szerteszóródtak a világban.

Késői búcsúzásom vége felé járok, hát számba veszem még egyszer: bizony, idestova több mint húsz éve, hogy ő is az örök *fehérbe* költözött.

Buffet saját hányatott, lélekben sanyarú, légszomjjal szaggatott életét és az azt kísérő páratlan világsikereit pedig pontosan nyolc évvel ezelőtt zárta. Mintha szálkás, színfukar, dárdaszerű vonalainak egyikét választotta volna ki, s azzal végzett volna magával.

Amint már említettem is, Dobó – általam ismert – opusa állandóan foglalkoztat, nem hagy nyugton, kísért. Egyik legevidensebb jele kiváló tehetségének akkor vált egészen nyilvánvalóvá, amikor stílusa szinte teljesen kialakult. Habár Nišben kellett folytatnia tanulmányait, idehaza, Újvidéken, egyszerre három professzorunk munkáin is fellelhető volt a Dobó-hatás. Egyikük, Ankica Oprešnik, már előbb is csodálója volt Cigonya vonalvezetésének és visszafogott színhasználatának, óráin külön felhívta figyelmünket erre a sajátságos jelenségre.

Hogy tisztázzam: nem minden ráhatást tartok alkotói tolvajlásnak, hisz szinte minden művész magában hordozza (részben fel is használja) nem egy, de sokszor több száz műnek az élményét. De az Ő esetében bizony akadtak igazi, szó szerinti epigonok is. Én legalább két személyről ezt ma is merem

állítani, de húsz év után minek háborgatni a génius szellemét, hisz ezt a bennem fel-felcsapó, csillapíthatatlan bosszúságot úgy is le lehet zárni, hogy csendben megállapítjuk: Dobó Tihamér *donor* volt.

Lelke egy része még ma is éltet valakiket.

Tehetsége semmiképpen!

És az a nálam gondosan előkészített 45×70-es, alapozott vászon pedig – örökre *fehéren* maradt.

Ez az a *fehér*, amiről már beszéltem, amit szinte állandóan kerestem, mert az eredésem volt, ami most (réges-rég) kiszabadult a keretből, ami határtalanná vált, és az örökkévalóság hatalmával fogad be engem, amiképpen befogadta Cigonyát is.

Most, itt e sorok végén ötlök fel bennem: én az iparművészetben elsős-ként még csak kezdtem tanulni a franciát, ő már *benne* volt, örömmel vette a nyelv fordulatait, és egy alkalommal ilyesmit mondott: – *Ne hívj Cigonyának, szebben hangzik a Cigogne, kiejtve: szigony. Ugyanakkor – franciául – gólya is vagyok...*

A mélységekben fegyver, remény a magasságban.

Malraux mondta: *A művészet – ellensors.*

Pikkelyes

Anyám keze remegett, tenyere izzadt a hőségtől.

Talán kevésbé a hőségtől, inkább a félelemtől.

Ahogy telt az idő, egyre görcsösebben fogta kezemet.

Ott álltunk a kiskonyha előtt, arccal a fal felé fordulva.

Előbb a lábam elé néztem, a földre. A fal mellett sose volt fű, most néhány bogarat vettem észre, ahogy komótosan araszolnak előttünk. (Anyám papucsba poros volt, amit furcsának találtam, de aztán megértettem: ő ebben a papucsban soha nem lépett le a tornácról, a tanya udvarában egy másik, nagyon elnyűtt papucsban járt-kelt. De most nem volt még arra se ideje, hogy lábbelit cseréljen: azonnal engedelmeskedni kellett a jövevények parancsának.

Ismét a földet néztem, és meglepődtem, hogy egy, majd utána még három temetőbogarat láttam elinalni az istálló irányába.

Egyszerre nem tudtam megállapítani, hogy ezek az ún. közönséges temetőbogarak voltak-e, vagy, ahogyan a múlt nyáron Juhász öregapám tanított rá: a német temetőbogárról van-e szó. Akkor arra is figyelmeztetett, hogy a közönséges temetőbogár fekete, vagy kékesfekete hátán haránt barna csíkok húzódnak végig. Nos, ezek akkor inkább azok voltak. A barna csíkosak. Csakhogy errefelé sose láttam ezeket a bogarakat, hogyan kerülnek most ide, épp ebben a nagy melegben?

Biztos valami dolguk akadt, sose lehet tudni, hogyan beszélük meg a teendőiket, mert bizonyos, hogy vannak, léteznek nekik is közös teendőik.

Az is lehet, hogy csupán meg akartak mutatkozni nekünk, hogy lássuk: ők itt vannak, mert ők temetőbogarak.

Van, aki büdös bogaraknak is nevezi őket, de öregapám arra is felhívta a figyelmemet, hogy azok nem temetőbogarok, hanem holyvák.

Most már lényegtelenne is vált az egész bogárhistória, mert közben el is inaltak, mi meg álltunk a kiskonyha fehér falánál, izzadva, mélyen szuszogva vártunk a sorsunkra.

Egy idő után lüktetni kezdett a fejem.

Éreztem, hogy a napsugarak villámló, hosszú tűkként hatolnak egyre mélyebben a fejembe, de én csak néztem a még húsvétra kimeszelt falat, amely apró repedések hálózta be, idő teltével.

Mert most már augusztus volt, a kukoricatáblák fekete (zöld?) rengetege, mint mindig ez idő tájt, embert, lovat, fogatot is lefedett, – a falon megpattogzott mészréteg piciny repedéseikbe behúzódott a nagyréti por, így alaposabban megfigyelhetőkké váltak a miniatűr rajzolatok.

Az egyre fokozódó hőségben – úgy dél körül járta – a falon felfedezett alakzatok, valamint a táguló fehérség olyan optikai csalódást idéztek bennem, hogy már nem is észleltem a valós képet, hanem egy óriási fehér hat véltem felfedezni, ahogy vergődik: teste hol közelebb, hol távolabb kerül hozzám. Ahogy levegő után kapkod, tátog, a teste is hol tágul, hol pedig horpad. Pikkelyei előbb aprók voltak, a kicsiny mészképződmények azonban lassan megnöttek, és időről időre pikkelyekké alakultak át, annak a gyöngyház színeiben villogtak, majd feloldódtak, egybemosódtak, és egyszerűen csak ezüstösen ragyogtak.

Apám pedig még mindig járta tanyánk helyiségeit, majd az ólakat, magtárat, kazlakat, nyomában egyenruhába öltözve a kacska kezű Johan (Hansi) Spengler, egy Bremmer és Festl nevű ember (az utóbbinak a Kisértben volt tanyája) – fegyverrel.

A másik kettőt, akik mögöttünk álltak, és fegyverüket hátunknak szegezték, nem ismertem, nyilván kísértiek voltak.

A két bátyám is ott állt: Jani anyám balján, Józsi pedig mellettem, jobb oldalt.

Mindketten maguk elé néztek, tehát ők – szerintem – semmit se láttak a fal fehér, illetve gyöngyház színű játékából.

Felnéztem anyám izzadságban fürdő, aggódó arcára, és megkérdeztem, hogy most meg fogunk-e halni.

Nem válaszolt, csak – egy pillanatra csupán – erősebben megszorította kezemet.

Sokkal később, amikor apám már másodszor is előzvegyült, megkérdeztem tőle: tulajdonképpen mi után is kutattak, mit kerestek a Manschaftok Spengler vezetésével akkor ott, a tanyánkon?

- *Fegyvert.*
- *Lettek?*
- *Azt a régi, rozsdás hatos flóbertet.*
- *És azért ki kellett volna bennünket végezniük?*
- *Talán csak engem.*
- *De nem tették meg.*

(A rozsdás hatos flóbert még ma is megvan, legidősebb bátyám tulajdona lett apánk tragikus halála után. Én úgy emlékszem, hogy a német megszállás idején, amikor nagyon szűkösen éltünk, szinte minden élelmiszert elkoboztak a hatóságok, télidőben – pokolian hidegek voltak azok a telek –, apám a kiéhezett és a kazlainkig merészkedett nyulakból lőtt néhányat. A nyúlparrikás íze a mai napig ekkor ivódott be tartósan íz-émlékeimbe.)

Többszöri beszélgetésünkéből szűrtem ki az egyébként nagyon szűkszavú, erős törvényű, alacsony termetű, de keménykötésű apám ide vonatkozó valóságait. Elsőször a lőfegyver felől érdeklődtem, más alkalomkor az akkori körülményekről.

– *Spengler Hansi keserűen mosolygott, és vissza is tette a tetőgerenda alá, ahol rátalált. Ő mondta meg azt is, ahogyan jöttünk lefelé a garádcson, hogy ki köpött be. A drága jó magyar szomszéd. Pedig a flóbertemről tudott az egész nagyréti tanyavilág, tehát Hansi is. Meg aztán ő már akkor, 1944 nyarán tudta, legalábbis jól megérezte a háború kimenetelét, és elege volt már nagyon a Führerből, de a felső parancsnak nem mert nyilvánosan ellenszegülni. A flóbert régi helyére való visszahelyezésével és egy fáradt legyintésével mindezt tudtomra is adta. Már az a tény is óriási teherként nehezedett rá és egész családjára, hogy legidősebb fia nem önként jelentkezett a Wehrmachtba, hanem csak akkor ment el – háromnapos baráti győzőgetés után –, amikor kihozták neki a behívót a nagyréti tanyára. Egy idő múltán csak ennyit jelentettek neki: elesett a fronton. De hol, merre? Hát valamelyik fronton. A nagyapja és apja keresztnévét öröklő Hansi 1942. szeptember 21-én, bevonulásakor, még be se töltötte a tizennyolcat.*

Érdekes, hogy amíg ők, a két Spengler testvér és családja lakták a Vári keresztapámék szállása felé vezető dűlőút két oldalán *feszítő* udvarházakra hasonlító tanyákat, akárhányszor arra mentem, a sváb gyerekek mindig rám uszították a kutyaikat. Később, amikor a felszabadulás után Likából jött telepeseket helyeztek oda, a jövevény suhancok – a változatosság kedvéért – göröngyökkel, tégladarabokkal dobáltak. Egy alkalommal néhány pofont is oktrojáltak, de egy idősebb, bicegő, hórihorgas ember üvöltve, káromkodva, botjával zavarta szét őket. Egyébként csak úgy, kedvtelésből pofoztak: arcukról inkább derűt, mint gyűlöletet véltem leolvasni.

Később közülük kettővel, Markóval és Danilóval (amikor néha megszólítottam az utóbbit, szándékosan Dani lónak ejtettem a nevét, közben jót kuncoztam magamban) még barátságba is kerültem. Sőt, ha anyám vagy apám

a Vári-tanyára küldött valamiért, még el is kísérték, majd a tanya közelében lévő nagy szikes laposban, ahol egyébként rengeteg lila színű szalmavirág nőtt (szegény anyám, ha csak tehetne, kévényt szedett belőle, hogy a sivár tanya nagyszobáját kissé díszesebbé tegye), leheveredtek, megvártak, majd egészen a tanyánkig kísérték. Közben, talán hogy megnevettesenek, az út menti porcsínben – egymással versenyezve – pokoli ügyességgel hányták a cigánykereket.

Azt már csak később, apám tragikus halála után tudtam meg, hogy a *jó magyar szomszéd* bosszúból tett ellene feljelentést a Manschaftnál, mert egyszerűen tovább már nem tűrhette, hogy a „szomszéd kakas” oly sokat jár a *tilosban* az aránylag fiatal feleségénél.

Ma is töprengek rajta: mi lett volna velünk, ha történetesen nem Spengler vezeti a házkutatással megbízott szakaszt?

Már nem tudom, kitől is kérdezzem: vajon ez a Spengler akasztotta fel magát kedvenc körtefájára, mielőtt a partizánok családostul elhurcolták volna a tószegi táborba?

1973 januárjában kérelmeztem a Jugoszláv Drámaírók Szövetségébe való felvételemet, hogy már február végén meg is kapjam az értesítést: felvettek. Jóllehet akkor már Krleža, az alapító, legalább három éve átadta az elnöki posztot Pero Budaknak; nagyon is odafigyelt a szervezet munkájára, tagsága alakulására. Hamarosan már Szarajevóból kaptam meghívót egy szakmai tanácskozásra. Ekkorra ugyanis már megtörtént az újabb „örösváltás”: Miro Jančić lett az új elnök. A tanácskozás közvetlen következményeként a következő esztendőben, valahol június végén Jajcában jöttünk össze szakmai véleménycserére. A vendéglátók bocsánatkéréssel közölték, hogy kénytelen leszek szállásomat megosztani még két *szakival*: Bogdan Čiplictyel és Arsen Diklićtyel.

Az előbbi már régebről személyesen is ismertem, de a nagy sikerű Kiszréti szállás szerzőjével csak most adódott meg az alkalom, hogy kezét rázzak.

Esténként a művelődési otthon büféjében, de inkább az előtte lévő kerti helyiség egyik asztalánál, a híres vízesés közelében iddoggáltunk, beszélgettünk, amikor valahogy feljött a szó: honnan is származnak a gyökereim.

Diklić hirtelen akkorát csapott az asztalra, hogy mindenkinek elállt a lélegzete: – *Hát te vagy az a kis nyápic, örökké beteg tanyasi gyermek! Én a német érában egy telet ott lapítottam át a tanyátokon. Apád úgy jelentett be a sváboknál, mint bérest.*

Egyszerre megvilágosodtak az összefüggések: a valóban óriási sikert aratott *Kiszréti szállás*ban rengeteg az író valós élménye. Jóllehet mi a Nagyréten laktunk, a Kiszrét meg ott terült el az Óbéga és a Béga-csatorna között,

Szerbittabétól keletre, a jugoszláv–román államhatárig. Habár a földek nagy része Jenovay Imre nagybirtokosé volt, igen sok sváb (Koch, Lardi, Meng, Tausch, Zwirner stb.), szerb (Nikolin, Markov, Pavković stb.), román (Nicu, Damian, Balos, Okolisan stb.), sőt magyar (Korsós, Váradi, Ormos, Csiszár stb.) tulajdonban lévő szállás, illetve majorság is helyet kapott a környéken. Szerbittabé és az itteni, valamint a környéken élő szerbség a közép-bánáti partizánmozgalom egyik összekötő állomása volt. A híres regényben (később tévésorozatban és játékfilmben is) emlegetett nevek azért tűntek nekem már első olvasáskor ismerőseknek, mert valósak voltak. Még gyermekkoromból ismertem valamennyit.

Diklić nem csak barátságával tüntetett ki, de későbbi irodalmi pályám egyengetéséhez is hajlandóságot mutatott, amit sikeresen el is hártottam.

Hogy én egy Đoko elnevezésű fiatalembert már *megjelenítettem* a Bagoly és csizma című elbeszéléskötetemben (A csodacipő, 1969), aki nékem egy télen klumpát faragott, s abban iszamodtam (felénk úgy mondták-mondják: iszámkodtam) le a jeges hátú, hatalmas hótörleszokról, amikor csak javult egészségi állapotom, megengedte, számomra már végül úgy tűnt: mindezt talán csak gyerekkoromban álmodtam, tehát így, innen kelt ki a témám is. De ahogy elmeséltem a nagybajszú, robosztus, huncutkás tekintetű „ismerősnek”, a mellére bökött: ő volta az a Đoko – harsogta. Ez volt egyik fedőneve.

Később egy belgrádi látogatásom alkalmával, amikor meghívott ebédre, elmeséltem neki még egy kis történetet, mert furdalta az oldalamat: volt-e valóban mindehhez köze?

Amikor szüleim a régi, belvizek áldozataként összeomlott tanya helyére újat építettek, anyai nagyapám a ház elé szép gyümölcsöst telepített. Termés azonban alig volt az egyébként nagy gonddal, szakszerűen metszett és ápolt fákon. Elérkezett 1944 augusztusa, annak a hat-nyolc kajszibarackfának töredezték az ágai a terméstől. Szedtük, ettük, anyám készítette a rengeteg lekvárt, kompótot, a löttyedtebbjét a dézsába hordtuk, talán két hétig is érett barackillatban úszott az egész környék.

Egyszer, már éjfél után lehetett, a házórzók ugatni kezdtek, jövevényt jeleztek.

Aztán hirtelen minden elcsendesült. A ragyogó holdfényben nehezen jött vissza az álom a szememre. A nyitott ablakokon át mintha halk beszélgetést hallottam volna, de mert se apám, se anyám nem ébredtek fel, végre megnyugodtam, és álomba merültem.

Reggel az artézi kút előtt elhelyezett betonvályú peremén ott sorakoztak szép rendben a barackmagok, mintegy jelezvén az éjjeli vendégek háláját.

Öblös hangján nevetett, paskolta a hátam, végre kitörölte szeméből a könnyeket: – *Hogy te milyen furcsa szerzet vagy! Hát erre is emlékszel? Persze,*

hogy mi voltunk ott, öten. Előbb csak arra gondoltunk, iszunk egy nagyot a kút csodálatos vizéből, de már a tanyaudvar szélénél megéreztek a barack csodálatos illatát, hát egy kicsit megdézsmáltuk, mielőtt Karađorđevo felé folytattuk volna az utunkat. A kutyák? Hát mindkettő megszeretett, később meg már szinte imádott, amikor előző télen ott lapultam meg nálatok.

A múlt apró részletei néha összeállnak, de leginkább csak évek múltán nyernek valami értelmet is. Így ekkor döbbsentem rá arra is, hogy apánk voltaképpen – elvben, persze – nem csak egyszer „vezényeltetett ki” bennünket a kivégzőosztag elé...

Mert köztudott, hogy volt abban az időben, mit és mennyit jelentett egy partizánt bújtatni, rejtegetni...

Egy tény azonban még ebben a nagyon távoli hang- és képzavarban is változatlan: akkor, ott a kiskonyha lüktető fehér fala előtt, öt-hat évesen valóban megéreztem, milyen közel volt hozzánk a halál.

A halál pikkelyes teste.

A halál halteste.

A levegő után kapkodó halál vergődése valós volt.

Ahogy a pikkelyeken felragyogó szivárvány minden színe.

Végül az ezüst is.

A *kiféhéredő* ezüst, amelyen aztán két egész vékony sötétzöld és közöttük egy piros csík is átvonult.

Láttam én ezt a *vonulást* már az előző napokban is, de igyekeztem mielőbb ki is törölni gondolataimból. Anyám egy nagyon régi mérőszalaggal vette hol a vállszélességemet, hol a derék-, illetve fenékbősségemet, aztán a combom háromnegyedéig eresztette le a szalagot.

Egy kora reggel apámmal kihajtottunk egyik ismerősünknek a tanyánk közelében lévő parcellájára, ahol két-három nappal előbb lekaszálták a lucernát, és még előző éjjel összegereblyézték.

Egyáltalán nem lepott meg, hogy apám, mihelyt kiértünk a lucernásra, kezembe nyomta az egyik villát, leparancsolt a szekérről, majd intett, hogy adogassam fel a kellemesen illatozó, még kissé harmatos szénát. Ő rakta szép egyenletesen a kocsiderékba, aztán feltette a vendégoldalt, és folytattuk a munkát. Amikor befejeztük, két kötéllel lekötöttük a rakományt, felmásztam mellé, és szóttanul elindultunk a falu felé.

Amikor átkeltünk az Óbéga nyugati hídján, amelyet a *német időben* (1941 tavasza–1944 kora ősze) Scherr doktor kényszermunkával építtetett újjá, és amelyen egyébként mindig – de más hidakon való átkelés esetében is állandó – páni félelem vett és vesz ma is erőt rajtam, apám így szólt: – *Hát akkor eljött az ideje. Holnap iskolába indulsz.*

Hajnaltól az istálló előtti artézi kút friss, hideg vizében tetőtől talpig alaposan megfürödtem, anyám rámadta a már reggelbe forduló nap tekintetében szinte belevillanó *fehér* vászon nadrágocskát (alsó peremén a sötétzöld, piros, majd ismét sötétzöld csíkokkal) és az inget (rövid ujján a fentebbi „hadrendbe” állított csíkokkal), amelyet a kelengyéből eddig sikeresen átmentett törülközőkből varrt erre az alkalomra. Egyébként az iskolás tarisznya is (benne két almával), amit indulás előtt gyengéd mozdulattal átvett a vállamon, ugyanebből az anyagból készült.

Már amikor a Scherr-féle hídon átkeltem, úgy két-háromszáz méternyi gyaloglás után lefordultam délre, a falu felé, egyszerűen levettem magamról a leírhatatlanul horzsoló öltözetet. Combom közét, hónom alját, nyakamat véresre horzsolta a *fehér*. Hiába volt az a legfinomabb vászonból, a kender a megsemmisüléséig goromba marad. Kenderből sose lesz patyolat.

(Ó, a kender! Olyan tízéves legényke lehettem, amikor a tanyára menet megpillantottam, ahogyan az Óbéga melletti gödrökben asszonyok-lányok csávázzák a kendert. Felsőtestük fedetlen volt, csak bugyit viseltek. Leírhatatlan, addig soha nem tapasztalt izgalom vett rajtam erőt, ahogy néztem a latyakos vízben csillogó, különböző idomú, de engem mélyen megigéző melleket. Legénykoromban sűrűn kijártam Kishegyesre. Hála Vigh Rudinak és Kollár Lalinak, remek társaság vett körül, de ha az *idényben* a Szikicsre vezető út mellől, a kendergyár közeléből, ahol a Krivaja-patakot duzzasztással is kényszerítették egy nagyobb csávázó vízellátására, nos, ha innen a faluba is betódult az a jellegzetes szag, mindig izgalomba hozott: lelki szemeim előtt megjelentek, újra látni véltem az Óbéga melletti árkokban munkálkodó asszonyokat-lányokat. Hogyan is nevezhetném ezt másként, mint legelső, primordiálisnak számító szexuális élményemnek!)

Ha egy szekér, vagy kerékpáros jött volna az úton, a közeli kukoricásba, napraforgóátlába menekültem, bújtam. Csak a temető előtti Kiserdőnél öltöttem magamra ismét az új ruhát, úgy mentem az iskolába, és így álltam első tanítónőm, Csala Julianna elé.

Ezt a fehér vászonba foglalt poklot rendszeresen így öltöttem magamra, és vettem le iskolába menet, és a tanyára vezető úton hazajövet mindaddig, amíg útközben megbújhattam a még be nem takarított kukorica- és napraforgókörök között, útszéli bozótokban, tehát addig, amíg be nem köszöntöttek az első fagyok. Ekkor kaptam melegebb gúnyát és lábamra gyapjúharisnyát, bocskort.

Vége volt a véresen *fehér* időszaknak.

A pikkelyek is szerterepültek.

A mindenség részeivé váltak a *halálnak testével* együtt.

Talmi remény ez, tudom.

Fekete

Az elemi első osztályát még a templommal szembeni kis, nádfedeles *Öregiskolába* jártam (őseink közvetlen a Magyarittabére való letelepedés után, 1787-ben építették a rektorlakással együtt), ahol csupán egy sötét, padlótlan, kopott bútortatú tanterem volt, mögötte pedig a nagyon idős tanítónő egyetlen szobából álló lakása. Abban az időben (1944 őszét írjuk) a diákoknak még rendszeresen meg kellett jelenniük vasárnaponként, no meg az egyház által diktált ünnepnapokon a délelőtti istentiszteleten. Másodikosként már a *Nagyiskolába* jártam, amely 1895-ben a Keresztutca és a Nagytutca sarkán épült fel, s ahol – a tágas tanítólakás mellett – három tanterem kapott helyet. A tanítólakás melletti tanterembe jártunk mi, másodikosok, ott volt a tanító kicsiny veteményeskertje is, amit egy drótkerítés választott el a nagy udvartól. Itt, közvetlen a főbejárati folyosó előtt állt egy hatalmas eperfa.

Már amikor először megpillantottam, tudtam, hogy fekete.

Október eleje lehetett, amikor egyszer csak ott találtam magam a fa fekete, sűrű lombzatában. Álltam, de az is lehet, hogy ültem egy láthatatlan ágon.

Hogy mennyi ideig tartózkodhattam ebben a puhasötét lombrengetegben, nem tudom, csak arra emlékezem, hogy a nagyon szigorú Kicsi tanítóigazgató úr meg az időközben a tanyáról lóhalálában érkezett anyám állandóan azt kérdezték: mi történt velem? Miért menekültem fel a fára? Ki elől rejtőztem oda? Mitől félek? Bántalmazott-, megfenyegetett-e valaki?

Nagyon lassan végiggondoltam a kérdéseket, most újra azt teszem, de egyre se tudtam válaszolni.

A *feketének* tömény, lélegző, élő közege, anyaga egyaránt éltetett, de vissza is fogta gondolataimat és a nyelvemet.

Csak hosszú idő után mutattam a hasamra: itt, itt fáj.

Pedig nem is fáj az igazából, csak időről időre ott valami üresség lüktetett bennem. Nem lehetett éhségnek nevezni, csupán egy olyan belülről kifelé áradó sajgó *tért* véltem felfedezni, ami tágult, szétterjedt egész testemben, de anélkül, hogy valójában feszített volna. Elfoglalta, bevette teljes lényemet.

Nem igazán éreztem én hasfájást, máshol se volt nevén nevezhető fájdalom, és ekkorra már tele voltam a már teljes lényemet átjáró nyugalommal is.

Tovább sorjáztkak a kérdések, de egy szó, annyi se jött ki a számon, pedig talán el kellett volna mondanom, hogy a német hadifogságot megjárt, és szerencséjére egészségben hazatért anyai nagybátyám, Juhász Ferenc, aki alig nyolc hónapos koromban – anyám idegenben való gyógykezelése idején – számtalanszor mondta, őszinte utálattal: – *Ha nem halsz bele a hasmenésbe, száz évig is élélhetsz.* Olyan nagy teher lehettem számára az alatt az egy-két hónap alatt, hogy nyilván a pokolba kívánt, és ez az általa kiosztott sors is hozzájárult furcsa gyomorbántalmaim időnkénti felbukkanásához.

Arra se emlékeztem, mikor és miként kerültem az eperfa sötét égisméhebe, de talán ennek is megvolt a mások számára értelmetlen oka. Szerintem

a sokféle gyerek jelenléte sarkallt arra, hogy a számomra legbiztonságosabbnak tűnő helyre vonuljak vissza. Mert mindig is irtóztam a sokaságtól, itt meg az órák közötti szünetekben szinte beleőrültem az üvöltözésbe, sikoltásba. Nyilván emlékeztetett a helyzet egy előbbi esetre, és annak a közvetlen folytatásaként történt meg ez a sajátságos menekülésem is. Emlékezőm szerint talán ötéves lehettem, amikor apai nagyanyám – javamat akarván – egy reggel papírzacskóba uzsonnát csomagolt, majd elvezetett az óvodába. Én, a nagy magányban nevelkedő tanyai kislegény, egy ideig csak figyeltem a fontoskodó falusi gyerekek undorítóan affektáló nyegléskedéseit, majd se szó, se beszéd: kiugrottam az ablakon, és a tanyánkig meg sem álltam.

Szóval így nyugtázta anyám, a család, de Kicsi tanító úr is, hogy valóban gyomorbántalmaim lehetnek. Hogy miért *kúráltam* azokat az eperfa sűrű lombjában, annak igazi válaszához anyám ragaszkodott.

De mert aztán, mintha semmi se történt volna, folytatódott az élet, az én mindennapjaim is úgy sorjáztak, mintha minden visszazökkent volna a megszokott kerékvágásba.

Mindaddig, míg egy alkalommal a mérges tégelyek serege körül nem vett.

Talán hároméves lehettem, amikor ezek a mérges tégelyek megjelentek a padlásunkon – közvetlenül a nagyszoba felett –, és apám figyelmeztetett – lévén éjszaka is gyakran csavargó lélek –, hozzájuk sose közelítsek. Mérgesek, mérgezőek, halálosan veszélyesek.

És én egyszer csak ott ültem közöttük, néma társaságukban, csendben, a simogató és biztonságot sugalló sötétségbe hajló félhomályba bugyolálva, végtelen, mondhatnám úgy is: halálos nyugalommal átítatva. Igazából mintha csak ezek a befőttesüvegek nyújtottak volna valami furcsa fényforrást. Mérgük hatását talán a már kifogyóban lévő sárgás, inkább gyantaszínű folyadéknak és a benne lemerülő zöldes fémlapoknak kellett volna jelezni. Egyszer, még az első figyelmeztetéskor láttam, hogy ez a folyadék felért egészen a tégelyek pereméig, most meg mintha haldokolt volna, pedig a belőlük kimagasló zöld lepedékkel befedett fémlapokról a különös vezetékek változatlanul futottak a padlás pereméig, ahol elnyelte őket a semmi.

Akkor szüleim úgy döntöttek: a gyereket – mármint engem – el kell vinni Magyarcsernyére, a Pupa nevű csodadoktorhoz. Pedig négy nagybátyám és több közeli és távoli rokon szerint is a szerbittabéi Mosorinszki doktor kitűnően, sőt igen sikeresen végzi munkáját. De hát, ha létezik egy csodadoktor, tetejében nincs is túl messze. Tíz-tizenkét kilométer – szekéren – nem távolság.

Általában az volt a gyakorlat, hogy amikor Magyarittabén és a környező tanyákon összegyűlt egy kocsideréknyi nagybeteg, akkor közösen kocsikáztak át a szomszédos faluba.

Ez alkalommal anyámmal, anyai nagyszüleimmel és középső bátyámmal, Janival *döcögtük* végig a gyógyulás reményét *felvillantó* zarándokutat.

Ahogy elhagytuk Vári keresztapámék tanyáját – s ezzel egyben a Nagyretet is –, előbb nyugatra fordultunk, majd néhány dűlő után ismét északi

irányba vettük az utat, hogy a kora reggeli derengésben megpillantsuk Magyararcsernye templomtornyát.

Ekkor említette valaki, hogy ez már itt Csekonits gróf valamikori birtalma. (Istenem, mekkora izgalommal olvastam sokkal később Széchenyi Naplójában a számomra ma már egy kissé misztikus gróf nevét!)

Sajnos, Pupa doktor se segített.

Következő fekete, biztonságot nyújtó – sajnos csak ideiglenes – otthonom a tanyánk víztárolója melletti kőrisfa lombvitorlája volt.

Szüleim mindenáron igyekeztek elejét venni az efféle furcsaságaimról szóló hírek szárnykelésének, de a kőrisfa-eset után úgy döntöttek: elvisznek Nagybecskerekre, a még nagyobb hírnevű Csányi csodadoktorhoz.

Egy késő őszi reggel kettőkor indultunk szekérrel a faluba, majd anyámmal a kereszttutánál lévő kikötőnél felszálltunk a *Cselédesnek* nevezett szurkozott deszkával fedett dereglyére, amelyet egy köhécselő kis motoros vontató húzott maga után a Bégán Nagybecskerekig és vissza.

Igaz, létezett egy utasszállító motoros hajó is, a *Srpče*, vagyis a *Szerbecske*, amit a magyarok egyszerűen Szrepcsának hívtak, amelyik valamivel később indult, de már Becskerek elővárosánál, a kolostornál utolérte a valamikor még édesanyámat is (mint a többi, megannyi falumbéli lányt az úri házakban szolgáló cselédként) Temesvárra szállító dereglyét.

Milyen érdekes, életem folyamán bejártam már a fél világot, de Becskerekről a hozzánk közelebb eső Temesváron keresztül csak egyetlen alkalommal, akkor is éjjel utaztam át, pedig ma is ott él anyai ági rokonságom jelentős része.

Mégis, a szegényebbek inkább keltek korábban, mert ennek a hajónak a végállomása ott volt a becskereki Nagyhíd utáni stégnél, a Boszilykó, illetve a Lánc-féle lakatos és vasmegmunkáló cég közelében, ahonnan a város főutcája talán két-háromszáz lépésnyire lehetett.

Most visszarémlik: a végállomás előtt, a kleki zsilipnél beszállt a hajóba néhány román és magyar nemzetiségű ember, illetve gyerek.

Egy magyar fiúval, aki meg nagyanyja kíséretében utazott, már ott beszédbe elegyedtem, aztán – nagy meglepetésemre –, a csodadoktor rendelőjében is találkoztunk. Azt mondta: ő szemmihályi. Így. Csak jóval később, már nagybecskereki algimnazistaként értettem meg, hogy Szentmihályról volt szó. Ezek a szerencsétlenek, ha beköszöntöttek, vagy még tartottak az esős-havas, de főleg sáros idők, és ha Becskereken akadt halaszthatatlan dolguk, végszükség esetén kénytelenek voltak kelet irányából megközelíteni az egyetlen utazási lehetőséget, így Kleken szálltak hajóra.

A szemközti padon pólás csecsemőjével ölében, csendben ülő alaposan bebugyolált, inkább süldő leányka, mint fiatalasszony is odafigyelt kettőnk ügyetlen társalgási próbálkozásaira, aztán egyszer csak mellére bökött, és rossz magyarsággal azt mondta: Én jankahídi.

Így bővült az én kicsiny nagyréti, magyar- és szerbittabéi, majd magyar-csernyei világom még két település nevével.

A városi csodadoktor tapogatta, nyomogatta, gyúrta és paskolta a hasamnak minden részét, majd megparancsolta, hogy öltözzek fel.

Leült íróasztalához és halántékát nyomogatta, majd kérdezni kezdett:

– Mit kerestél az eperfán?

– Semmit, csak ott jó volt nekem.

– Mit kerestél a padláson?

– Nappal ott pihent az én fülesbaglyom, de egyszerre körülvettek a mérges tégelyek.

– Miféle tégelyek? Miket hordasz te itt nekem össze?

Ekkor anyám szólalt meg:

– Tudja, doktor úr, volt nekünk egy telepes rádiónk, de a német időben elko-bozták. Mivel nekünk nem volt akkumulátorra pénzünk, a mester összeállított egy olyan készüléket, ami több dunsztosüvegből állt. Ezekbe valamilyen erős savat töltött, és rézlapokat helyezett el bennük, onnan jött – vezetéken át – a rádióhoz az áram. A gyerekre, mert olyan nagyon kíváncsi fajta, ráparancsolt az apja, hogy ahhoz ne merjen közeledni. De, hát ez lenne a magyarázat...? Az uhubaglyához meg bolondul ragaszkodott, amiben semmi kivetnivaló nem is lenne...

– És a kőrisfa?

– Csak gyűjtöttem a kőrisbogarakat. Pista bátyámtól, akinek boltja meg mozija van a faluban, kaptam egy szép nagy dobozt, abba gyűjtöttem a kőrisbogarakat.

– Minek? Miért?

– A Nagyrétben egyre több a veszett kutya, és azt mondták az emberek, ha valamelyik megmar, vagy ha mezítláb belelépsz annak habos nyálába, csak be kell venni néhány kőrisbogarat, jól összerágni és lenyelni, akkor semmi bajod nem lehet. Hát én meg iskolába menet-jövet, a dűlőutakon elég sok csavargó kutyával találkoztam, hát mindenre előre felkészültem.

– De anyád azt mondja, hogy egy egész nap fenn bújtal meg a fán, alig találtak rád. Ez is igaz?

– Igaz. Mert akkor ott nem fáj a hasam, és valahogy marasztalt is a kőris lombjának *fekete*, puha gyapja.

Nagyon fáradtan megszámlolta az anyámtól kapott vizsgálati díj fejében átadott pénzt, majd az ajtó felé mutatott:

– Erre a legjobb orvosság: néhány atyai pofon.

Ahogy kifelé tartottunk a rendelőből, anyám kendője sarkával megtörölte szemét, majd halkán, inkább csak önmagának mondta:

– Abból kapott ez a szegény gyerek éppen eleget. Élete végéig megem-legeti.

Ahogy emlékeimből, mint valami veszélyt előrejelző buzgárok, feltörnek az egymásba mosódó, részben már feledésbe is merült események, úgy igyekszem egyre mélyebbre hatolni lényegükbe, aminek a legésszerűbb eredménye a teljes felismerés, miszerint gyerekkorom óta tart egy furcsa gondolati inverzió: a hallott, olvasott szavakban az azokon *tülit* értem. Amit viszont magam fogalmazok, abban a bennem, szellemi világomban történő folyamatok állandó kisiklását, egymásba futását és széthullását, egy szűnni nem akaró, állandó széthangzást vagyok kénytelen – utólagosan – elfogadni.

Az állandóan visszatérő tépelődésekbe végképp belefáradva már hajlandó vagyok elfogadni a bölcész G. Bataille gondolatait (amelyek gyógyírként hatnak mára már aggasztó méreteket öltő *interferenciáimra*), amikor így fogalmaz: „*Aki alkot, aki ábrázol vagy ír, nem ismerheti el se az ábrázolásnak, sem az írásnak semmiféle korlátozását: hirtelen egyedül bírja az összes lehetséges emberi megrázkódtatásokat, és nem bújhat ki Isten hatalmának ez öröksége alól, amely immár az övé lett.*”

